

Tanker om frihet

Av Jon Kvalbein. Tale ved jubileumsfest på Kvitsund Gymnas, 3. mai 2008.

Kjære jubilarer, ansatte og venner av skolen!

Kjell Magne Bondeviks regjering nedsatte for noen år siden en Verdikommisjon. Den produserte mye papirer som ble lite lest. Men i et oppsummerende sluttdokument var alle i kommisjonen enige om en ting: Frihet er vår høyeste verdi!

Mange filosofiske verker og romaner har vært opptatt av hva frihet er. En kort tale kan bare inneholde noen få refleksjoner, som jeg spinner omkring tre punkter.

Frihet er fantastisk.

For noen uker siden var Ingebjørg og jeg i Berlin. En dag dro vi til Sachsenhausen, ca 6 mil nord for Berlin. Over 2000 nordmenn var fanger der i løpet av krigen. Ikke få mistet livet under de slaveliknende forholdene som var i leiren. Men på jernporten inn til leiren stod det skrevet: Arbeit macht frei! Jeg vil tro fangene oppfattet dette slagordet som en hån. For de hadde ingen frihet. Dag og natt var de bundet til leiren, omgitt av piggtråd, murer og vaktårn. Det fantes ingen valg. Her gjaldt det å lyde ordre, eller bli hengt eller skutt.

Tenk dere inn i hvordan disse fangene opplevde frihetsdagen. De ble befridd. Overgangen var enorm. De kunne reise hjem til sine kjære. Starte et nytt liv i frihet.

Jeg har et personlig minne fra fredsdagen i Oslo. Jeg var snautt fem år den gangen. Min far hadde hatt ulovlig radio under krigen – vi barna visste ikke hva en radio var. På fredsdagen ble radioen satt frem i kjøkkenvinduet. I gården fremfor huset vårt samlet det seg mange mennesker for å høre nyheten om fred. En merkelig kasse som snakket – utløste høylydt glede.

Nå var vi fri!

Flagget kunne heises, vi kunne snakke fritt, reise fritt, utgi aviser fritt. Å jo. Friheten er fantastisk.

Men friheten kan bli så selvfølgelig at vi slutter å tenke over hva den innebærer. Derfor går jeg raskt videre til mitt annet hovedpunkt:

Frihet innebærer en fristelse.

Mange forfattere har brukt år av sitt liv til å gruble over hva frihet er. En av disse er den franske forfatteren Jean-Paul Sartre. I sin roman "Frihetens veier" skildrer han studentmiljøet i Paris. Mathieu er filosofilærer. Han er kommunist, men han vil ikke melde seg inn i partiet. For ved å slutte seg til et politisk parti, mister han jo sin frihet.

Brunet, en dogmatisk kommunist som vil ha Mathieu med i Partiet, sier til ham: "Du er fri. Men hva tjener det til å være fri hvis man ikke går inn for noe? Du har brukt femogtredve år på frigjøringen, og resultatet er at du er tom."

Mathieu må innrømme overfor Brunet: "Friheten min? Den tynger meg. I mange år har jeg vært fri uten hensikt. Jeg sprekker av lyst til å slå den i hjel mot en visshet .... jeg trenger å glemme meg selv litt, og dessuten tenker jeg som du at man er ikke en mann så lenge man ikke har funnet noe man kan gå i døden for."

Jeg synes Jean-Paul Sartre her får frem noe av frihetens dilemma. Man kan dyrke friheten sin på en slik måte at man aldri får brukt den til noe viktig.

La meg bruke et enkelt bilde:

Du kan gå inn i et stort kjøpesenter med en tusenlapp i lomma. Du har frihet til å kjøpe hva du vil for pengene. Men har du kjøpt dem opp, har du tatt et valg. Da har du ingen handlefrihet lenger. På den

andre siden: hvis du beholder pengene for å verne om din handlefrihet, får du aldri brukt friheten din.

Slik er det også med livet ditt. Du har fått en levetid til disposisjon. Du kan velge hva du vil prioritere, hva du vil satse på, hva du vil tro på. Men tar du et avgjørende eksistensielt valg, binder du deg til noe du er overbevist om. Denne sannheten er forpliktende. Du har brukt din frihet til å binde deg til noe som gir livet mening og innhold. Tar du intet valg, har du frihet også til det, men da risikerer du at din frihet har vært forgjeves. - - -

Hva er frihet? Jean-Paul Sartre skildrer også den unge kommuniststudenten Boris. Boris tror at han vet hva frihet er.

Nå siterer jeg: "Boris hadde forstått det med det samme: Man har plikt til å gjøre hva man vil og tenke alt man synes er riktig, og bare være ansvarlig overfor seg selv, og ustanselig sette under tvil alt man tenker, og alle andre mennesker. Boris hadde bygd sitt liv på dette og arbeidet ivrig med å være fri: Særlig satte han alltid alle andre mennesker under tvil .... Hva friheten angikk, var det ingen vits i å granske seg selv ved den anledning, for da sluttet man å være fri. Boris klødde seg forvirret i hodet." Sitat slutt.

Hva er det å være fri? Jo, mener Boris. Det er å gjøre hva man selv vil
å selv bestemme hva som er riktig
å tvile på alt og alle, - - - unntagen seg selv.

En rekke ideologier har hatt frigjøring som mål.

Karl Marx hevdet at mennesket ble formet av samfunnsforholdene, som skapte ufrihet og fremmedgjøring. Veien til frihet gikk via klassekampen. Religionen ble betraktet som "opium for folket", et undertrykkende "overbygning" som folket måtte frigjøres fra.

Charles Darwins utviklingsteori gav grobunn for en ateistisk tenkning. Mennesket er ikke skapt av Gud. Det er blitt til på slump og uten mening. Livet har ingen annen mening enn den vi selv legger i det. Vi står ikke til ansvar for noen Gud. Det enkelte mennesket er herre i sitt eget liv. Sigmund Freud fremmet den tanke at [dersom driftslivet kunne frigjøres fra samvittighetens bånd, ville mennesket bli harmonisk og samfunnet godt.](#)

Slike idéer har inspirert norske kulturradikale forfattere. I en artikkel i Arbeiderbladet ved Sigmund Freuds 75-årsdag i 1931 spådde Sigurd Hoel at "... navnene Darwin, Marx og Freud stadig oftere vil bli nevnt sammen, en slags treenighet, som betegnet avslutningen på kristendommens epoke. Avslutningen på den tid, da man trodde mennesket var et vesen annerledes enn alle andre, guddommelig av natur, utenfor årsaksloven, med fri vilje og evig liv."

Kulturradikalismen hadde brodd mot kristendommen. Selvbestemmelse ble et overordnede idealet. Mennesker som kjente seg bundet til tradisjonelle normer, ble betraktet som umyndige og uselvstendige. Frihet oppnås ved å sprengte båndene. Målet ble "det frie mennesket" som var i stand til å "realisere seg selv".

Johan Halmrast har skrevet en av våre mest kjente påskesalmer, nemlig "Å salige stund uten like". Han døde av lungebetennelse bare 46 år gammel, ensom og fattig. Han skrev mange dikt, som i dag er lite kjent, blant annet et som han har kalt "Tyranni". Han viser her hvordan avstanden mellom frihet og tyranni kan være meget kort:

Frihed uden Samvittighed
Er Toppunkt af alt Tyranni.
Kun Frihed til synd, til at rive ned
For at rydde sin egen Sti.

Frihet maa have sin Garanti

I vaagen Samvittighed.
Hvis ei, blev med Friheden det forbi
Og vi vandt Tyranniet derved.

Halmrast vil si oss: Frihet er ikke å leve uten samvittighet. Frihet er ikke frihet til å leve i synd. Frihet er ikke å rydde sin egen sti gjennom livet.

Men hva er så ekte frihet for noe?

3. Friheten er frigjørende.

Om 14 dager skal vi feire 17. mai. Den kalles frihetsdag. Men den kalles også grunnlovsdag. Da Norge ble fritt, ble vi samtidig bundet til en grunnlov som begrenser oss.

Full frihet er en illusjon. Vi er bundet av tyngdekraften som holder oss på jorda. Vi er bundet til oksygen, et sted der vi kan få puste. Vi er født på et bestemt sted, på et bestemt tidspunkt i historien. Vi har fått en genetisk arv og gitte oppvekstvilkår.

Og samtidig har mennesket fått tildelt et livsrom der det kan få leve fritt.

Fisken er fri i vannet, fuglen er fri i luften. Mennesket har et livsrom som intet dyr har fått. Det kan skjelne mellom det jeg gjør, og det jeg burde gjøre. Det er et moralsk vesen. Det kan stilles til ansvar.

Som mennesker er vi skapt til å leve i et ansvarsrom, innenfor en ansvarstrekant. På den ene siden står vi til ansvar for vår forvaltning av naturen. Aktuelle stikkord er forurensning, drivhuseffekt, klimaendringer. Den andre siden i ansvarstrekanten vender seg mot medmennesket: Du skal elske din neste som deg selv. Den tredje siden vender seg mot Gud, som egentlig omslutter hele ansvarsrommet. Du skal frykte og elske Gud! Søk først Guds rike!

Noen tror at frihet er å hoppe ut av denne ansvarstrekanten. Jeg vil ikke ha noen over meg. Jeg vil selv bestemme hva som er verdifullt og rett for meg. Jeg vil bruke livet på meg selv. Dette var Peer Gynts visjon. Hans frihetstrang drev ham på jakt etter stadig nye eventyr. Inntil knappestøperen kom og Peer sakte forsto at han var blitt seg selv NOK.

Skuespillet er bygget over bibelens beretning om den fortapte sønnen. Jesus skildrer i Luk 15:11ff en ung mann som ville ha frihet. Den ville han oppnå ved å løsrive seg fra sin far. Og faren hindret ham ikke. Sønnen fikk sin del av arven, og dro til et land langt borte. Der ødslet han vekk alt han hadde i et ryggsløst liv. Slik (mis)brakte han sin frihet.

Men den fortapte sønnen ble reddet, vet vi. Veien til ekte frihet gikk via syndsbejelse og omvendelse. Han sa: "Jeg vil stå opp og gå til min far og si til ham: Far! Jeg har syndet mot himmelen og mot deg." Det fantastiske er at faren kom ham i møte. I dette møtet skjedde et nådeunder. Slasken ble møtt med fest og glede. Den fortapte fikk sitt barnekår tilbake.

Men da mistet vel sønnen samtidig friheten? Nei, han oppdaget hva sann frihet er. Menneskets frihet er å leve i syndsforlatelsens rike. Det er å høre til i Farshuset, det er å tilhøre Guds rike. Det er å leve der hvor synden er oppgjort og skylden er betalt. "Får da Sønnen frigjort dere, da blir dere virkelig fri," sa Jesus. (Joh 8:36). "Til frihet har Kristus frigjort oss." (Gal 5:1).

Du er fri når du er der du er skapt til å være. Porten til friheten er Kristus, sier vår Bibel. Får Kristus frigjort deg, da er du virkelig fri! Du er fri fra Guds dom, fordi Kristus har sonet din straff. Du er fri fra menneskefrykt. Du behøver ikke lenger behøver å følge tidens motetanker.

Det store skillet går mellom dem som vil følge trendene, og dem som vil følge Kristus. Ordet "frelse" kommer i norsk språktradisjon av uttrykket "fri hals", norrønt "frjåls". Dette henspiller helt konkret det som skjedde når en trelle ble satt fri i gammel tid. Lenken om halsen ble fjernet. Frelse og frigjøring hører sammen.

Det fortelles om en rik mann som kjøpte en slave fri etter at han hadde vært trell i mange år. Nå er du fri, nå kan du gjøre hva du vil, sa løskjøperen. Den frikjøpte slaven var overveldet og sa: Da velger jeg å følge deg og tjene deg resten av mitt liv!

Den som er frikjøpt av Kristus fra synden, dommen og den evige død, velger samtidig i frihet å følge Frelseren. Fri er den som lever under Guds velsignelse. Fri er den som er bundet til Kristus, Han som er frihetens kilde.

Intet menneske kan være trappesnekker og lage seg en trapp som fører til Gud. Ikke er det nødvendig heller. For Gud har kommet ned til oss i Kristus: Han som er Veien, Sannheten og Livet.

Kvitsund Gymnas vil være en kristen friskole. Skolen er ikke livssynsnytral. Skolen har et frihetsmål: Å frigjøre ungdom til et liv i samsvar med Guds tanke. Det kan aldri skje ved tvang. Troen er en gave som må mottas frivillig. Kristen oppseding innebærer ingen ensretting. Vi er skapt med ulike evner og interesser. Vi har lov til å være forskjellige. Troen gir oss rikelig frihet til å forme vårt personlige liv.

Kvitsunn er et gammelt ord som betyr pinse. Pinse betyr at Ånden er kommet til oss. Skolen er reist for å være et Åndens verksted. Den Hellige Ånd peker på Kristus med den ene hånden og vinker oss til seg med den andre. Ånden sier: Vær fri! Du er velkommen slik du er.

Med disse ord ønsker jeg velkommen til jubileumsfest. Velkommen hjem – til Kvitsund!